ترسان لە دونیای نوێ، ترسان لە ڕەواڵەتی دونیای نوێ … 1 … نەبەز گۆران

بەشی یەکەم ....

ئەو ترسەی لە دونیای نوێ دروستبووە، چ جۆرە ترسێکە؟ ترسێکە بە سڕینەوەی کلتوور؟ یان ترسێکە بەرگری لە رابردوویەکی وەستاو دەکات؟ ئایا کلتووری ئێمە هێندە لاوازە، هەمیشە کلتوورەکانی دیکە دێن دەیسڕنەوە؟ چوونە ناو دونیای نوێ و قبوڵکردنی ئەو دونیا نوێیە، بە روکەش و جەوهەرەکەیەوە ونمان دەکات؟ یان ئەمە ترسێکە بنەمایەکی نەریتی هەیە و کەسی ترساو لە دونیای نوێ، بروای وایە ئەم دونیا نوێیە ئێستا و رابردوو لەناو دەبات؟ کلتووری ئێمە هێندە خاوییە کلتوورەکانی دیکە بە ئاسانی ئاڵوگۆڕێکی بەسەردا دەهێنن نەناسرێتەوە؟ یان ئەوە کۆمەڵێك کلتوور نەناس و نەریتین بەم جۆرە سەیری دونیای نوێ و کلتوور دەکەن؟ دونیای نوێ دەرگیردەبێت لە گۆڕێ کلتووردا، یان پێکەوە جیاوازیی و کلتووری نوێ بەرهەمدەهێنن؟

ئەم پرسیارانە دەمانبەن بە شوێنێك، کەشفی ئەو جۆرە لە تێگەیشتن بکەین، بەرامبەر بە کلتوور و دونیای نوێ و ڕەواڵەتخوازی دونیای نوێ هەیە. بۆ ئەوەی وەڵامێکی دروستمان دەستکەوێت، پێویستە لەسەر _دونیای نوێ_ کلتوور_ بەرەنگاریی و نوێبوونەوە پرسیار دروستبکەین و بە وەڵام بگەیەنین.

پێویست ناکات لەم سەردەمەدا باس لە گوند و شار بکەین، ئێستا گوند و شار جیهانێکی لێکئاڵاون، جیهانێکن جیاوازییەکان تێیاندا کاڵبوونەتەوە و چەن کارەکتەرێکی شاریی لەگەڵ دونیای نوێ تێکەڵبووە، بە هەمان شێوەش کارەکتەرێکی گوندو شارەچکانیش تێکەڵبووە. بەڵام ئەوەی دونیای نوێ دەیەوێت پێمان بناسێنێت زۆرتر دونیایەکی ڕەواڵەتییە، دونیایەکە بەستراوە بە _شتەکان، کاڵاکان_ بەتایبەت بە بەشێکی زۆری کۆمەڵگە. تەنها نوخبەیەك لەو دونیانوێیەدا بەشوێن جەوهەرێك و مانایەکدا دەگەڕێن و خەمی کلتووریان هەیە، زۆرینەی کۆمەڵگە دەستوپێنجە لەگەڵ ڕەواڵەتە نوێیەکان نەرمدەکات و بەپێی ئاستی تێگەیشتنی خۆشی، یان دەچێتە ناو دیمەنەکەوە، یان دژی دەبێت و پرسیارێك لە خودی دونیانوێکە و

کلتووری خۆی ناکات.

باشترین دەستەواژە تا لە رێگەیەوە روانینمان بۆ ئەم دونیا رەواڵەتییە دەرخەین، کە شەیدایانی رابردووی هەراسان کردوە، ئەو دەستەواژەیە خانمێکی نمایشکەر لە دیدارێکدا دەری بڕی: “چێنچکەلەری_گ□□ی□ن.” ئەم دەستەواژەیە کرایە دەستەواژەیەکی کۆمیدیی، بەڵام لە راستیدا ئەم دەستەواژەیە جەوهەری بنەرەتی ئەم دونیا نوێییە و مامەڵە لەگەڵ گۆریندادەکات، گۆرین لە فۆڕم و هەندێکجار لە جەوهەر. کۆمەڵگەی ئێمە دەچێتە ناو دونیایەك، یان بڵێین: دونیایەك دێتە ناو کۆمەڵگەی ئێمە، دەست بە گۆڕینی زۆر شت دەکات، بەتایبەت لەرووی فۆڕمەوە، هەر لە جوانیی و جەستەوە بیگرە، تا ناو ماڵ و تا شەقام و شوێنە گشتییەکان و شارەکان. ئەشێت ئەم پرۆسەی گۆڕینە تەنها لە فۆرمدا خۆی نەبینت□وە و بگوازرێتەوە بۆ ماهیەت. گۆرینێك روودەدات، ماناکانیش بۆ شتەکان دەگۆڕێت. دەستەواژەی_چێنچکەڵەری_ لە سیاقی ئەم دونیا نوێیەدا دەست بۆ کۆی شتەکان دەبات.

با لە رووی فۆڕمەوە تەماشا بکەین، نمونە فۆڕمی جوانی مر□ق. د□توانین لەم دونیانوێیەدا بڵێین: ئیتر جوانی ئەو جوانییە نییە، تەنها لەناو چەندین کەسدا یەکێك بەری بکەوێت. دونیا نوێکە دێت دەسکاری فۆڕمی جوانی دەکات، جوانییەك هەرکەسەو روخسار و جەستەی خۆی چۆن بوێت، دەتوانێت بەو جۆرە ر□ک□ی بخات. چ لە قژ، چ لە روخسار، چ لە جەستە. جوانی ئەم دونیانوێیە جوانییەکی سروشتی نا بێت، جوانییە سروشتییەكە دەگۆڕێت و دەیکاتە جوانییەك بە دلخَوازی کەسەكە خۆی. دونیا نوێیەكە ناهێڵێت جوانی لەکەسێکدا کۆببێتەوە و ئەوانیتر حەسرەتی بۆ بخوازن، لەبری ئەمە فەزایەکی دروستکردوە هەرکەسەو دەتوانێت ئەو جوانییەی دەیەوێت بەدەستی بهێنێت. ئەگەر لە رابردوودا فۆڕمی جوانی پیاو، ژن، بریتیبوبێت لە شێوازی□ك و کوتکرا بێتەوە تەنها بۆ چەند کەسێك، لەم دونیانوێیەدا جوانییەکان بە جۆرێك ئاڵوگ□□ی□ان بەسەردا دێت، هەموو کەسێك دەتوانێت فۆڕمی خۆی بە جوانترین شێوە بگۆڕێت.

گۆرینی پرچی ژنان لە رابردوودا، تەنها کەرەستەیەك بۆ ئەم گۆڕینە گیایەك بووە گیاکەش یەك شێوە رەنگی هەبووە، ئێستا چەندین کەرەستە هەن و چەندین رەنگ هەن، بۆ شوێنەکانی دیکەی روخساریش بە هەمان شێوە. گۆرینی ئەندامانی روخسار لە رابردوودا بوونی نەبووە، ئێستا گۆرینی روخسار هێندەی گۆڕینی جل و بەرگ ئاسان بوەتەوە.(لەرێگای نەشتەرگەرییەوە.) گۆرینی جەستە لە قەڵەو بۆ لاواز، لە لاواز بۆ

قەڵەو زۆر کەم بووە، ئێستا سەنتەرەکانی وەرزش و جوانکاری، شوێنەکن بۆ گۆڕینی جەستە بەو جۆرەی کەسەکە خۆی بیەوێت.

ئەم گۆڕینە زۆربەی کاتەکانی ژیانی گرتوەتەوە، بەشێکی کارەکتەری کوردیش لەگەڵ ئەم جۆرە لە گۆڕین کە پەیوەندی بە فۆرمەوە هەیە تێکەڵبووە و کەشەی بەشێکی زۆری ئەو کارەکتەرانەش، رازی نەبوونە لەجوانی خود و لەم سەردەمەدا بەشوێن جوانییەکدا دەگەڕێت رازیبن لەی، سەردەمەکەش بە هۆی گۆڕینی فۆرمەکانەوە زەمینە سازی بۆ دەکات و زۆر بە ئاسانی ئەو گۆڕینە روودەدات. ئێمە لێرەدا ناپرسین بۆچی خۆمان جوان دەکەین؟ (ئەوە پرسیارێکە پەیوەندی بەم بابەتەوە نییە.)

دەپرسین کلتوور بۆچی لەم گۆڕینە رەوایەتییە بترسێت؟ ئایا کلتوور کێشەی لەگەڵ رەوایەت هەیە، یان لەگەڵ جەوهەر؟ ئەگەر کلتوور خۆی رەوایەتیبێت، کەوایە کلتوور نییە و دیاردەیەکە دێت و دەڕوات. کلتوور کاتێك ترسی دەکەوێتە سەر لە جەوهەرەکەی بدەیت، نەك بە رەوایەت رووبەرووی ببیتەوە. ئەوەی ترس لە کلتوور دروستەکات ئەو بنەما کلتووری و نەریتیانەن، لەرێگەی ئایینەکان و هەژمونی کلتووری دراوسێکانەوە هاتوونەتە ناو کلتوور و، بێئەوەی قسەیان لەسەربکرێت، بەشێك لە کلتووری کۆمەڵگەیان گۆڕیوە بۆ کلتوورێکی دیکە. لە هەندێك قۆناغدا بە پێچەوانەی ئەو ترسەوە لە دونیای نوێ، کلتوور لە سنوورێکی لەکاتییەوە دەچێتە ناو جیهانەوە، سیستەمی دونیای نوێ سیستەمێکی کاتی و رەوایەتییە، لەناو ئەم رەوایەتخوازییەدا لەروی جەوهەریشەوە بە خۆی کلتووری تایبەت بە خۆی هەیە، ئەم سیستەمە تێکەڵ بە هەموو کلتوورە جیاوازەکانی کۆمەڵگە جیاوازەکان دەبێت، خۆ پاراستن لەو کلتوورە نوێیەی سیستەمێکە لەگەڵ خۆی دەیگوازێتەوە، بە زمانی نەریتپارێزی ناکرێت و، پێویستە خوێندنەوەی رژدی بۆ بکرێت و دیوە نەینراوەکەی پیشان بدرێت.

هیچ کات هەندەی ئەم قۆناغە کلتووری ئێمە لە بەردەم پرسیارکردن لە خۆی نەبووە. ئەم کلتوورەی ئێمە کەمترین رەخنەی لەگیراوە بۆیە کەمترین ئاوگۆڕی بەسەردا هاتووە، ئەما لەم سەردەمەدا رەخنەشی لێنەگیرێت کلتوورێکە تێکەڵ بە کلتوورێکی جیهانی دەبێت و لەم تێکەڵبوونەدا لەرووی فۆرمەوە کۆمەڵێك دیمەن دەبینێت ئەشێت ئەو دیمەنانە بنەمای دیکەی بۆ دروستکەن، بنەماکان ببنە وەستگەیەك بۆ سەرلەنوێ خۆبونیاد نانەوە نەك ترسان لە سڕینەوەو نەمانی. دژ بوون بەم گۆڕینە نابێتە وەستگەیەك بۆ پاراستنی کلتوور. گەر

لەچوارچێوەی بینینەکی خێرادا بروانین دەبینین گۆڕینەکە زۆر شوێن دەگرێتەوە و بەشێك لەو شوێنانەش تەنها رەواڵەتی نین: بیناسازی و شێوازی ماڵەکان، بەشێکی دونیای کارەکتەری کوردیی، جۆرە ژیانێك بە جۆرێکی دیکە لە ژیان، گرنگیدان بە تەندروستی و خۆپاراستن، هەوڵدان بە ئاژەڵ دەستی و سروشت خۆشویستن، کردنەوەی ئەو هەموو کافێ و چێشتخانە و کتێبخانەی شوێنی گشتی و هەردوو رەگەز دەتوانن تێدا دابنیشن و گفتوگۆ بکەن، کردنەوەی زانکۆ نوێیەکان، کردنەوەی گوندە نوێکان لەناو شارەکان… هتد.

(لەبەشەکانی تردا، باس لە کاریگەری شوێن لەسەر پەروەردەی تاك و، باس لە جیاوازی چینایەتی، باس لە مۆدێلی ئاڵوگۆڕی خویندن دەکەم.) هەموو ئەمانە بەشێکن لەو دونیا نوێیەی هاتوەتە ناو دونیابینی و ژیانی ئەم کۆمەڵگەیەوە. بێگومان لەگەڵ ئەم هاتنەدا کۆمەڵێك رەواڵەتگەرایی، توندوتیژی نوێ، ئەویتر قبوڵنەکردن، جیاوازی چینایەتی، بەکاڵابوونی ژیان، دێن. هەموو قۆناغێك دیوی روناك و دیوی نەبینراوی هەیە، بەڵام ترسان لەم دونیا نوێیەی گۆڕان لە ژیاندا دروستدەکات، ترسان لە خەونکردن لەناو ئەم دونیا نوێیەدا، ترسێکی واعیزانەیە، ترسێکە خۆی لە هەموو دونیایەکی نوێدا بە غەریبە دەزانێت و، کێشەی گەورەی ئەم خۆ بەغەریب زانینەش کێشەی تەنها بینینی رەواڵەتەکان و بیرنەکردنەوەیە لە جەوهەری کلتوور و جیاوازییەکان.

دەستەواژەی (چەنچکەڵەری_گۆڕین) لە زمانی نمایشکارەکەوە، تەنها کۆمیدیایەك نییە مرۆڤەکان لەروی زمانەوانییەوە پێی پێبکەنن. رەواڵەتگەرا تەنها فۆرمی خۆی ناگۆڕێت تا خۆی لەناو دونیا نوێیەکەدا ببینێتەوە، رەواڵەتگەرا زمانیشی دەگۆڕێت و دەیەوێت بەو زمانە قسە بکات، زمانی سیستەمە جیهانییەکەیە. بێگومان لە رووی فۆرمەوە ئەم دەستەواژەیە زۆر کارەکتەر و زۆر شوێن دەگۆڕێت، گۆرینەکانیش هەندەی پەیوەندی بەوەوە هەیە چۆن لەرووی رەواڵەتەوە خۆت بخەیتە ناو دونیا نوێیەکە، هەندە پەیوەندی بەوەوە نییە دونیا نوێیەکە بناسیت.

من وەك خوێنەرێکی پرسیارکەر و گەڕان بەشوێن وەڵامی لۆژیکیدا بەم دەستەواژانەدا پێناکەنم، لەبری پێکەنین بە ئەو مۆدیڵە دەگەڕێم تەنانەت لە گۆڕینی فۆرمی کەسەکانەوە، دەچێت بۆ گۆڕینی زمان و دەسکاری زماندەکات. ئەم دەسکاریکردنەی زمان بە هاتنی دەستەواژەی غەریب بۆ ناو زمان، نامترسێنێت. چونکە زمانی پاك و پەتی بوونی نییە، هەموو زمانێك رووبەرێکی فراوانی بۆ وشە و دەستەواژەی غەریب

تەنراوە. لەبری پێكەنین بەهاتنی وشە غەریبەكە، پرسیار لەو دونیا نوێیە و لە بەرگریكارانی كلتووری رابردوو دەكەم. لەو بەرگریكارانەی فەرمیان لەبوە بە كلتوور، لەو ترسەی خەون بە گەڕانەوە دەبینێت بە رابردوو ، ئامادەنییە بێتە ئێستاوە و هەموو ئێستایەك و هەموو رەواڵەتێك بە ترس دەزانێت لەسەر نەریت و رابردوو و ئاكاری خۆی. ئەو كارەكتەرەی ژیانی خۆی تەنراوە بەكاڵا و بە شاشە_شاشەی تەلەفزیۆن، مۆبایل، كۆمپیوتەر_ لەناو چەقی دونیانوێیەكەدا بووەتە مرۆڤی ئامێری و، كەچی ترسی لە دونیای نوێ هەیە لەسەر كلتوور! گرنگە لێرەدا لەو بە ئامێربووە ترساوە دەپرسین: ئایا ئەوەی تۆی لە ناو دونیا نوێیەكەدایت یان كلتوور؟ ئایا كلتوور مەترسی كەوتۆتە سەر، یان ژیانە ئامێری و بەكاڵابووەكەی تۆ؟ ئایا لە رێگەی وەعزەوە لە شاشەكان و بەكەرەستەكانی دونیای نوێ بەرگری لە چ كلتوورێك دەكەیت و، دەتەوێت چ بەم بەرگریكردنە بخەیتە شوێنی ئەم دونیا نوێیەی كە تۆ تێیدا بارگاوی بوویت بە كاڵا و شاشە و، خەونیش دەبینیت بە گەڕانەوە بە دواوە؟!

بێئەوەی بزانین مرۆڤ لەم دونیا نوێیەدا چی لێهاتووە و بۆ لەم دونیا نوێیە دەترسێت و ترسەكەی چەند پەیوەندی بەترسی كاڵبوونەوە و نەمانی كلتوورەوە هەیە. رەنگە پاڵەوانی رۆمانەكەی _كافكا_ یارمەتیمان بدات بەراووردێكی ئاسایی بكەین و كەمێك وێنەی لەم جۆرە لە مرۆڤمان بۆ رونبكاتەوە. ئەو پاڵەوانەی بەیانییەك هەڵدەستێتەوە و گۆڕانێكی گەورە بەسەریدا روودەدات و دەبێتە قالۆنچە. ئێستا ئەو پاڵەوانە ئامادەیی هەیە، بەڵام لەبری بوون بە ڤالۆنچە، بووە بە ئامێر و كاڵا. ئامێرو كاڵا مرۆڤیان گەمارۆداوە. ئەم گەمارۆدانە بە خێراتێكاندن و بە هەوڵدان بۆ گەڕانەوە بۆ رابردوو مرۆڤی ئامێری و كاڵایی رزگاری نابێت.

دونیا نوێ گەر وەكخۆی نەیناسیت و وەك خۆی جەوهەرەكەی نەبینیت، بێگومان یان دەكەویتە ناو رووبەرەكەیەوە و لەو رووبەری بە ئامێربوون و بە كاڵابوونەدا وندەبیت، یان دەكەویتە دۆخی دژ بونییە و بە مەترسی دەزانیت. كلتوور چونكە رەگوڕیشەی هەیە و پێویستی بە گوتارێكی رۆشنبیر و هوشیاریی و كەشفكردنە تا ئاڵوگۆڕ بەسەرخۆیدا بهێنێت، لەم رەواڵەتگەرییە ناترسێت، بەڵام مرۆڤی گەمارۆدراو بە ئامێر و كاڵا و بە دیدگا نەریتی، چونكە هیچ شوناسێكی خۆی نابینێتەوە، كێشەی نەناسینی خۆی لەناو ئەم دونیا نوێیەدا، دەكات بە كێشەی كلتووری! (چەنچكۆڵەری) رەواڵەتیی مەترسی

بۆ کلتوور دروستناکات، مەترسی بۆ کارەکتەرێك دروستدەکات خوێندنەوەی بۆ جەوهەری کلتوور نەبێت. ئەو مرۆڤەی بە جەوهەر نەریتییە و بە رەواڵەت بە ئامێر و کاڵا دەورە دراوە، هەر ئەو مرۆڤە بە کەرەستەکانی دونیای نوێ بەرگری لە دیدگایەك دەکات، دیدگاکە رەگوڕیشەی لەناو وەستانێکدا یە ئامادەنییە هیچ جوڵەیەك بە خۆی بدات و ئەم وەستانەش لەرێگای گوتاری روکەشییەوە دەکاتە خەمێکی کلتووریی و، ئەویتری گوێگریش لەگەڵ شەپۆلەکەدا بروا بەم خەمە دەکات! لەکاتێکدا خەمەکە پەیوەندی بە کلتوورەوە نییە، پەیوەندی بەو ئاکارەوە هەیە، محافزکار لەناویدا خۆی دەبینن□تەوە.

لە ئێستادا پاڵەوانەکانی _کافکا_ رۆژانە بەرمان دەکەون، بەڵام بەو جۆرەنا _کافکا_ لە رۆمانەکەدا وێنەی دەکێشێت، بەو جۆرەی زمانێکی نەریتی، دیدگایەکی نەریتی بارکراو بە ئاکارهەیە و بە ئامێربوون و بە کاڵابوونی خۆی نابینن□ت و، دێت بەپێی ئەو دونیابینیەی خۆی، تەسفیر بۆ دونیای نوێ و بۆ کلتوور دەکات. یانی: (هاوار بۆ رابردوو بکە، تا لە ئێستای دونیای نوێدا وننەبیت!) رەواڵەتگەری ناو (چێنچکەڵەری)یش، لە دەرەوەی خوێندنەوە بۆ دونیای نوێ، خۆی دەخاتە ناو دیمەنەکەوە و لەگەڵ گۆڕینی فۆڕمەکانی ژیانیدا، بەشێك لە زمانیشی دەگۆڕێت و دەبێتە ئەو کەرەستەیەی دونیای نوێ کاری بۆ دەکات. یانی: (دەست لە جەوهەر مەدە، فۆڕمی خۆت بگۆڕە تا لەم دونیا نوێیەدا شوێنت هەبێت!)

درێژەی هەیە ......

نەبەز گۆران